

Culianu-in colab2.rtf/ 7 mart. 2009/ 12 212 car.
Isabela Vasiliu-Scraba

Un al patrulea volum de *Istoria credințelor* și
ratatele colaborări ale lui MIRCEA ELIADE cu Ioan P. Culianu

Fără Eliade, “Culianu nu există”, spunea Richard A. Rosengarden, actualul decan al Universității din Chicago (v. Partea a-II-a a *filmului* despre moartea neelucidată a lui I.P. Culianu difuzat miercuri 28 mai 2008 de postul național de televiziune TVR1). De fapt, ultimul discipol al lui Eliade, pus din 2008 să uzurpe (v. Isabela Vasiliu-Scraba, *Un hocus-pocus si o cacialma: numirea Institutului Religiilor din cadrul Academiei cu numele lui Culianu*) locul de cinste care i se cuvenea maestrului său n-ar fi existat nici ca autor (în colaborare) al *Dicționarului religiilor*, dacă n-ar fi beneficiat de dorința unui editor francez de a publica după moartea savantului de renume mondial un nou volum semnat de acesta. Căci în 1990, doar sub numele lui Mircea Eliade, directorul Editurii pariziene Plon a scos *Dictionnaire des religions*. Autorul Eliade este trecut cu litere mari în fruntea volumului. Pe copertă apărea trecut și numele lui Culianu, ușor de citit pentru cei care luau în mână, spre a cerceta mai îndeaproape, acest mic dicționar destinat nespecialiștilor.

Mănat de aceleași laudabile intenții (de a pune pe piață în 1991 o nouă carte a marelui istoric al religiilor) trebuie să fi fost și editorul german care s-a încumetat să publice după moartea lui Eliade și după asasinarea lui Culianu acel volum IV din **Istoria ideilor religioase**, trecându-l drept coordonator pe Eliade (v. cele patru volume: Mircea Eliade, *Geschichte der religioesen Ideen*, Herder, 1991).

Desemnat într-o scrisoare către Payot să încheie după moartea lui Eliade proiectele acestuia rămase neterminate, se pare că protejatul n-a fost la înălțimea misiunii date de maestru, fiindcă nici unul din cele două volume de istoria religiilor terminate de Ioan Petru Culianu, nici *Dicționarul religiilor*, nici volumul colectiv de *Histoire de Croyance IV* n-au fost acceptate spre publicare de editura unde apăruseră cele trei volume ale lui Eliade (*Histoire de Croyance et des Idées Religieuses*, Paris, Payot, 1976-1984, 491+519+361p.).

Faptul apare destul de surprinzător, dacă ținem cont că Payot avea (când trăia Eliade) *Histoire de Croyance IV* în curs de publicare, și că directorul editurii (Jean-Luc Pidoux-Payot) primise înștiințarea lui Eliade din 3 febr. 1983 că i-a încredințat lui Culianu sarcina de a se îngriji după moartea sa de “le IV-e volume de *l’Histoire de Croyance*” (v. *Corespondența Eliade-Culianu*, Iași, Polirom, 2004, p.240). Din scrisoarea maestrului către discipol expediată pe 14 febr. 1985 aflăm că pentru cel de-al patrulea volum Mircea Eliade primise capitolul despre Japonia, realizat excelent de Manabu Waida, un fost elev de-al său, și că urmează a primi în vara lui 1985 capitolele despre America de sud, despre America centrală și despre China medievală: “îmi rămâne de ales colaboratorul pentru Nord-America; vreau să fie, ca și ceilalți, din *Chicago school*” notează Mircea Eliade (v. *Dialoguri întrerupte. Corespondența Mircea Eliade – Culianu*, Iași, Polirom, 2004, p.266). Lucrul la alcătuirea volumului colectiv intitulat provizoriu *De la découverte du ‘bon sauvage’ aux theologies athéiste contemporaines* fusese atât de

intens, încât pe 21 martie 1985 marele istoric al religiilor scria de la Chicago că “este extenuat de vol. IV din *Histoire de Croyance*” (v. Mircea Eliade în rev. Caiete Critice, 3 /100 din 1996, p.88).

La vremea lui Eliade, colaboratori de prestigiu îi trimiteau contribuțiile lor la proiectatul volum. Singura grijă a istoricului religiilor prețuit pe întreg mapamondul era să asigure volumului colectiv o unitate de viziune, prin selectarea specialiștilor dintre foștii săi discipoli, desemnați de maestru ca reprezentanți ai Scolii de la Chicago. Nicăieri în corespondența Eliade-Culianu ultimul discipol român nu apare că ar fi fost considerat de maestrul său ca aparținând de Școala sa americană, *Chicago school*, de care era foarte mândru. Rămas neîncheiat la moartea savantului, survenită pe 22 aprilie 1986, manuscrisul volumului de *Histoire de Croyance IV* pur și simplu s-a dezagregat prin retragerea principalilor colaboratori ai marelui Eliade, nedepuși a lucra cu profesorul de italiană Ioan Petru Culianu, care nici nu-și luase doctoratul de Stat în istoria religiilor. În volumul german din 1991, capitolul despre Japonia “realizat excelent de Manabu Waida” din Școala de la Chicago nu se mai regăsește, situația budismului japonez fiind prezentată de Heinrich Dumoulin.

Nereușitul volum *Geschichte der religioesen Ideen* (Band 3/2, Herder, 1991) coordonat de Culianu, care n-a mai putut folosi capitolele și textele adunate de Eliade, reprezintă un eșec la care în mod cu totul neîntemeiat este atașat numele marelui filosof al religiilor. Un recenzent al traducerii românești apărute la Polirom în 2007 consemna că “cititorul este înșelat de coperta care îl prezintă pe Mircea Eliade drept autor” (v. Dumitru Popoiu, *Secularismul și amurgul marilor religii*, în Observatorul cultural nr. 405 din 10 ian. 2008). D-tru Popoiu mai observa prezentările fragmentare (realitatea religioasă restrânsă la o anumită regiune) și paginile reduse ca număr în cazul religiilor africane și a credințelor religioase amerindiene. Între numeroasele carențe ale volumului ar intra și aspectul de arheologie religioasă pe care îl îmbracă capitolele: “Orașe și simboluri. Vechile religii din America latină” și “Religiile din Indonezia”.

Dar nu numai Payot, unde contractul pentru *Histoire de Croyance IV* fusese semnat de Eliade (care-l numise în mod expres pe Culianu continuatorul lucrărilor sale științifice), se pare că nici măcar Plon care publicase *Dictionnaire des religions* (1990, ed. II-a 1992), n-au găsit demnă de publicat noua înfățișare a volumului colectiv coordonat de Culianu. Astfel că, în forma prezentată ca rod al unei așa-zise colaborări cu maestrul său (v. interviul din febr.-mart.1990 din Italia și interviul de la Chicago din dec.1990), cartea a apărut pentru prima dată în traducere germană. E drept că și nemții s-au cam jenat să adauge manuscrisul la seria celor trei volume de *Geschichte der religioesen Ideen* (1991), și au recurs la un subterfugiu: Au numerotat cu 3.1 ultimul volum aparținându-i lui Eliade și cu 3.2. așa zisa operă de colaborare Eliade-Culianu la coordonarea volumului colectiv. Oricum, șmecheria folosită de editorii germani la numerotarea volumelor este dejucată de secretarul Consiliului științific al Institutului de Istoria Religiilor “I.P.Culianu” (H.G. 32/9 ian. 2008). Pasionat de noul idol (Culianu) ridicat în slăvi spre detronarea lui Eliade de pe soclul pe care a fost pus de întreaga lume academică occidentală, Eugen Ciurtin, trebuind să facă o trimitere la cele patru volume ale lui Eliade, *Geschichte der religioesen Ideen*, apărute la Herder în 1991 înlocuiește

numele lui Mircea Eliade (ed.) cu numele discipolului Culianu (ed.) pentru Band 3/2 (v. rev. Archaeus. Tome IV, 2000, fasc.2, p.222).

În anul în care Academia Română a aprobat înființarea Institutului “Ioan Petru Culianu” (ihr-acad) condus de Andrei Pleșu, Editura Polirom din Iași a pus pe piață traducerea din germană a așa zisului volum IV al *Istoriei credințelor și ideilor religioase* de Mircea Eliade, despre care Dumitru Popoiu nota că ar fi vorba de o antologie de lucrări prezentate dintr-o perspectivă străină lui Eliade. În volumul coordonat de Culianu, însăși istoria religiilor ar căpăta o formă ciudată în măsura în care daoismul nu este luat în serios de cel care scrie despre el, criticându-l. Singur Waldemar Stahr s-ar fi apropiat cumva de stilul lui Eliade, abordând religiile australiene și ale Oceaniei din perspectiva “fenomenologiei religioase” (v. Dumitru Popoiu, *Secularismul și amurgul marilor religii*, în Obs. Cult. Nr.405/ 10 ian 2008).

Un rezultat neașteptat a avut și prima colaborare Eliade-Culianu materializată sub forma aceluși mic *Dictionnaire des religions* scos de Plon și ulterior tradus în 15 limbi. Aici discipolul a reușit să submineze (poate fără intenție) proiectul inițial al unui dicționar în care istoria religiilor să fie prezentată în exclusivitate din perspectivă eliadescă, după cum reiese din titlul dicționarului apărut în SUA pe când trăia Cristinel Eliade: *The Eliade's Guide to World Religions* (Harper, San Francisco, 1991). Urmânând să semneze dicționarul alături de marele savant, contribuția tânărului colaborator fusese gândită de maestru a consta în rezumarea pasagiilor în care Eliade a tratat tema (v. indicațiile de alcătuire a fișei *Sexuality* pentru *Encyclopaedia* în 16 volume coordonată de Eliade și publicată de Macmillan, N.Y. în 1987, în *Corespondența Mircea Eliade – Culianu*, Iași, Polirom, 2004, p.242). În plus Culianu mai trebuia să compileze notițe scurte (zei, mistici, reformatori etc) care, fiind succinte “nu implică nici o interpretare originală” (v. Eliade în op.cit., p.68).

De fapt, hermeneutul universurilor religioase ar fi dorit să publice un *Petit dictionnaire d'Histoire des Religions* pentru care scrisese “multe articole publicate în diverse Enciclopedii” (v. scrisoarea din 25 iunie 1975, op. cit., p. 67). În 22 dec. 1983 îi sugera protejatului său cum să lucreze la acest proiect. În timpul său liber, Culianu ar fi putut face fișe, selectând din *Traité d'Histoire des Religions* și din cele trei volume (pe care discipolul le recenzase la apariția lor) idei, forme și structuri religioase. Pentru a nu-i fi distrus filtrul hermeneutic atât de personal, Eliade considera că nu trebuie să fie amestecate fișe alcătuite de alți autori, dicționarul urmând să fie un fel de *digest* al principalelor sale opere de istoric al religiilor: *Tratatul...* din 1949 și *Istoria credințelor...* în trei volume, la care să se adauge material din fișele scrise de Eliade în diverse *Enciclopedii*.

Față de alte dicționare alcătuite în mod colectiv, superioritatea micului dicționar ar fi constat în aceea de a prezenta istoria religiilor din perspectiva unui singur savant precum și în faptul de a avea “numai doi autori” (v. scrisoarea lui Eliade din 22 dec. 1983). E drept că tânărul co-autor ulterior a adăugat o și mai tânără colaboratoare, pe logodnica sa, care, fără a avea publicată nici o carte, este trecută drept co-autoare la fel de în temă cu istoria religiilor precum Eliade (v. Culianu co-author with Mircea Eliade

and Hillary S. Wiesner). Aceasta s-a întâmplat desigur doar după moartea lui Eliade. Tot atunci, Culianu s-a gândit să restructureze materialul rămas de la Eliade, făcând loc în micul dicționar cât mai multor colaboratori și împănându-l cu trimiteri bibliografice, care nu aveau ce căuta într-o carte destinată publicului larg, locul trimiterilor bibliografice la zi fiind în reviste de specialitate.

Însăși ideea perspectivei unice care să evidențieze contribuția lui Eliade la istoria religiilor, discipolul o compromite cu găselnițe de genul: dacă raporturilor dintre diverse metode de abordare a istoriei religiilor li s-au evidențiat în general numai deosebirile, “aceasta înseamnă că împăcarea lor era posibilă și fără doar și poate inevitabilă. Căci există, de bună seamă, aceeași distanță între metodă și metodologie, ca și între știință și tehnologie, și premise învecinate pot să ducă la rezultate foarte îndepărtate” (v. I.P. Culianu, *Cuvânt înainte la Dicționarul religiilor*, trad. Cezar Baltag, București, Humanitas, 1993, p.10, ed.II-a 1996, ed. III-a, Iași, Polirom, 2007).

În ambele proiecte la care Mircea Eliade l-a cooptat pe Culianu, discipolul de fapt și-a trădat maestrul. Nu pentru că l-ar fi depășit în vreun fel pe Eliade, realizând cărți mai valoroase. Ci pentru că a ținut să-și pună cât mai vizibil propria amprentă. Apoi, spre a înlesni tipărirea celor două colaborări ratate l-a împins în prim plan pe Eliade. De unde se vede limpede că faima internațională a discipolului, dobândită ca urmare a alăturării numelui său de numele lui Eliade pe *Dicționarul religiilor* tradus în 15 limbi și pe volumul al patrulea al *Istoriei credințelor religioase (De la epoca marilor descoperiri geografice până în prezent)* a rezultat dintr-un abil qui pro quo.